

# ANTIKA I RANO KRŠĆANSTVO

IVO BABIĆ

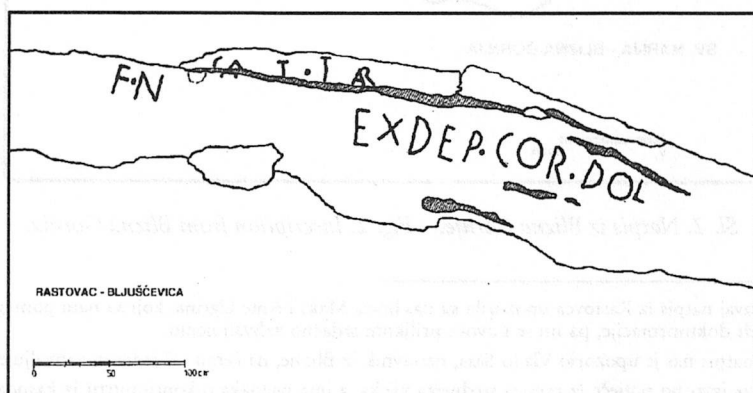
## DVA MEĐAŠNA NATPISA NAMJESNIKA PUBLIJA KORNELIJA DOLABELE IZ TROGIRSKE ZAGORE

UDK 930.27(497.5)"652"  
Izvorni znanstveni rad  
Original Scientific Paper  
Priljeno: 4. 10. 1995.  
Received:

Dr. Ivo Babić  
HR - 21000 Split  
Fakultet prirodoslovno-matematičkih  
znanosti i odgojnih područja  
Nikole Tesle 12

U ovome prilogu objavljujemo dva međašna natpisa iz Trogirske zagore, uklesana na dvije stijene po nalogu namjesnika Publija Kornelija Dolabele. Izgleda da se na njima spominje i *castellum Tariona* koji, iako poznat iz izvora, još nije ubiciran. Jedan je natpis uklesan na hrptu brda Bljušćevica — Straža kod sela Rastovca. Drugi je uklesan u stijenu nedaleko lokve sela Blizna Gornja, zapadno od grobišne crkve Sv. Marije.

Brdo Bljušćevica, na zapadnom dijelu trogirskog područja, i danas je prirodna razmeđa što odvaja zagorska sela od primorskih. Natpis na vrhu toga brda (kota 423) uklesan je na grebenu, jednom od mnogih što strše iz zemlje

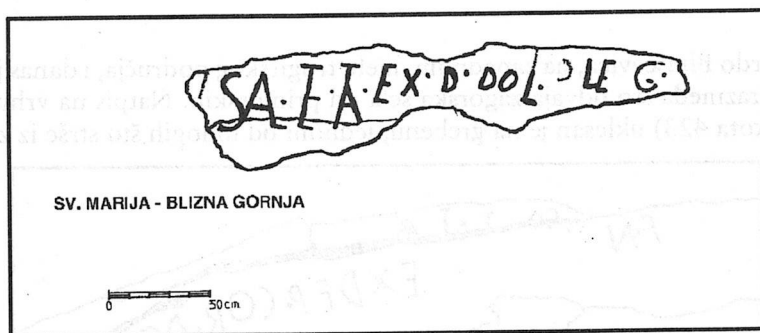


Sl. 1. Natpis s Bljušćevice (crtež). – Fig. 1. Inscription from Bljušćevica (drawing).

poput greda. Nalazi se nedaleko prijevoja između Bljušćevice i brda Klenovice (kota 381), preko kojeg ide put od sela Rastovca prema jugu. Natpis je dug oko 360 cm. Dimenzije slova variraju od 16 do 22 cm. Slabo je čitljiv, slova mu se jedva naziru, tako da je skoro nezamjetljiv (sl. 1).<sup>1</sup> Bolje se vidi tek pri povoljnijem svjetlu, kada na njega padaju duge sjene. Neka je slova teško razaznati, pa smo stoga načinili djelomični odljev u gipsu, na kojem smo sa sigurnošću pročitali ligaturu AR.

I za geologe je zanimljiva činjenica da su od vremena nastanka ovoga natpisa (drugo desetljeće prvoga stoljeća) nastale bitne promjene: kamen je napuknuo i pojavile su se rupe - udubljenja. Gornji dio kamena, s dijelom natpisa, odlomio se od stijene. Na toj valovitoj, neobrađenoj plohi kamene "grede" tako su propala dva slova od kojih su ostali tek vršci. Po svojoj prilici, bila su to slova S i A, ili možda C i A. Sudeći po obliku i pružanju kamena, izgleda da je po dužini očuvan cijeli natpis: ispred i iza postojećih slova (prvog i posljednjeg) vjerojatno nije bilo više teksta.

Natpis iz sela Blizne nalazi se stotinjak metara sjevernije od seoske lokve.<sup>2</sup> Istočno od lokve je seosko groblje s ranosrednjovjekovnom crkvom Sv. Marije (kota 401).<sup>3</sup> Natpis je uklesan na rubu udoline, sinklinale s plodnim poljem sela Gornja Blizna. Nalazi se na valovitoj nepravilnoj plohi koja nije posebno izravnata. Dužina natpisa iznosi oko 230 cm, a veličina slova varira od 12 do 28 cm. Tekst je razmjerno dobro čitljiv. S obzirom na oblik i pružanje kamene



Sl. 2. Natpis iz Blizne Gornje. – Fig. 2. Inscription from Blizna Gornja.

- 1 Na ovaj natpis iz Rastovca upozorila su nas braća Maks i Ante Ugrina, koji su nam pomagali i pri izradi dokumentacije, pa im se i ovom prilikom srdačno zahvaljujemo.
- 2 Na natpis nas je upozorio Vlado Saša, nastavnik iz Blizne, na čemu još jednom zahvaljujemo.
- 3 Crkva izvorno potječe iz ranoga srednjega vijeka, a ima naznaka o kontinuitetu iz kasnoantičkog razdoblja. Oko crkve se nalaze zanimljivi srednjovjekovni nadgrobni spomenici, "stećci" (BURIC 1988, 75). Toponimi tipa Blizna i slični uglavnom su hidronimi; u ovome se slučaju vjerojatno odnosi na postojeću lokvu.

grede, pred nama je potpuni natpis. U Muzeju grada Trogira pohranjen je njegov odljev u gipsu.

Slova su uklesana na kamenoj gredi što strši iz zemlje. Nad tom gredom diže se suhozidna ograda. Tik uz natpis, s njegove zapadne strane, prema sjeveru prolazi put. Taj se put preko prijevoja na brdu Vilaji spušta prema susjednoj udolini u kojoj se prostiru plodna polja sela Ljubitovice. Trasa puta po svoj je prilici prastara (djelomice se vide ostaci nekadašnjeg popločenja od grubog kamenja).

Nekoliko metara ispred natpisa nalaze se ostaci manje, rasute gomile od lomljenog kamenja. Sjevernije se nailazilo na ulomke rimske keramike. Obliznja lokva predstavlja granicu zaravnatog dijela s plodnim površinama. Kamena greda, na kojoj je uklesan natpis, uklopljena je u ogradu zapuštenog polja, no to je polje vjerojatno tek u novije doba iskrčeno. Naime, od kraja 18. stoljeća, a osobito tijekom prošloga stoljeća, posvuda u Dalmaciji krčili su se strmiji pristranci brda, šume, šikare — sve u potrazi za novim agrarnim površinama.<sup>4</sup> Ako ne sam suhozid iznad našega natpisa, a ono barem smjer njegova pružanja može biti prastar, makar kao granica površina različitih namjena, a time i drugačijih prava uporabe.<sup>5</sup> Pretpostavljamo stoga da se ovaj natpis nalazio otprilike na završetku polja i na početku zajedničkih prostranstava koja su činile šume, šikare i ispaše.

Položaj tog natpisa vrlo je značajan, jer se nalazi tik uz put, na sjevernom rubu polja, u blizini lokve koja je, naravno, jedan od središnjih sadržaja cijeloga toga prostora. Za razliku od ovoga, natpis na sljemenju brda Bljušćevice nije toliko istaknut u prostoru, pa je prava slučajnost na njega nabasati. Ta dva natpisa iz Trogirske zagore bila su, moguće, tek dvije karike u lancu tamošnjih međaša. Čitanje tih natpisa moguće je jedino ako ih se međusobno usporedi i nadopuni.

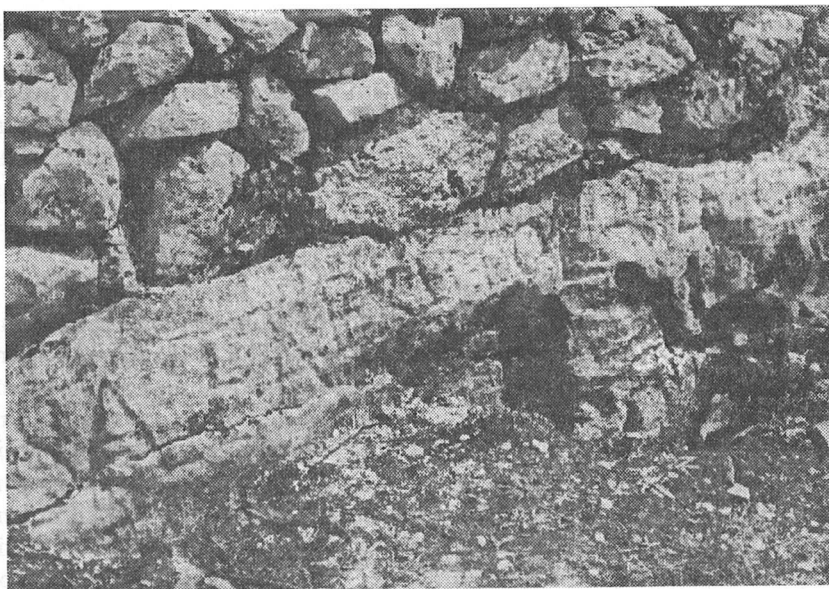
Natpisi iz Trogirske zagore nastali su u isto doba. Velik dio teksta im je zajednički. Udaljeni su jedan od drugoga oko 5,5 km zračne linije. Na oba se natpisa spominje Publije Kornelije Dolabela, namjesnik Ilirika (Dalmacije). Na natpisu s brda Bljušćevice njegovo je ime zapisano u skraćenicama, no u potpunoj tročlanoj onomastičkoj formuli: *P. Cor. Dol.* Na natpisu iz Blizne naznačena je i njegova funkcija namjesnika provincije: *leg(atus)*. Na oba je natpisa očigledno da je riječ o namjesnikovoj naredbi, s uobičajenom formulom *ex d(ecreto)*. Ta se formula pojavljuje na terminacijskim natpisima iz vremena namjesnika Dolabele, ali i kasnije.<sup>6</sup>

---

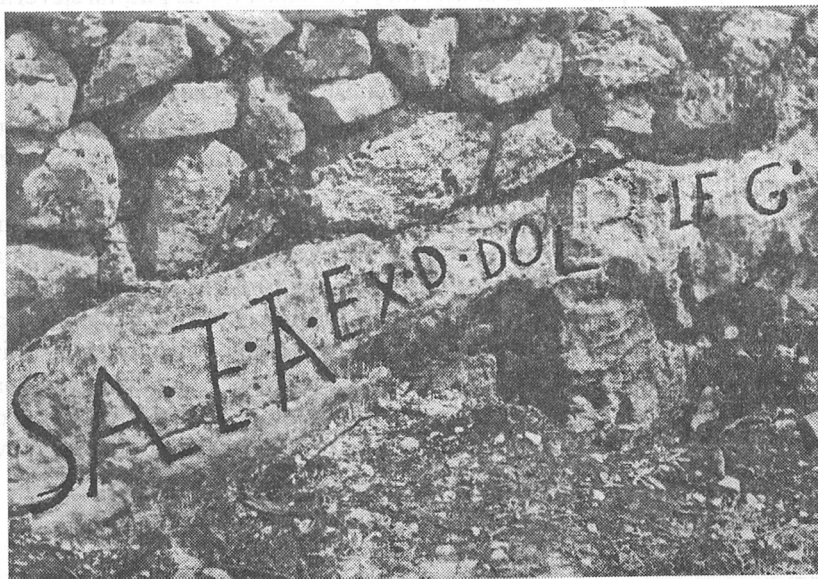
4 BABIĆ 1984, 173, 182.

5 RENDIĆ-MIOČEVIĆ 1989, 451, navodi kako je natpis iz Jablanca nađen *in situ*, u suhozidini, u ostatku međe između dvije ilirske općine.

6 WILKES 1974, daje opis i analizu terminacijskih natpisa iz Dalmacije, s komentarom i literaturom.



Sl. 3. Natpis iz Blizne Gornje. – Fig. 3. Inscription from Blizna Gornja.



Sl. 4. Natpis iz Blizne Gornje (crtež na fotografiji). – Fig. 4. Inscription from Blizna Gornja (foto + drawing).

Na oba natpisa nalaze se i skraćenice istih riječi. Na natpisu s Bljušćevice čita se TAR, s time da su A i R u ligaturi. Na natpisu iz Blizne u ligaturi su T i A. Na oba natpisa postoji, dakle, riječ koja počinje s TA (Blizna), odnosno TAR (Bljušćevica). Na natpisu iz Blizne, u skraćenici SAL, slova A i L su naznačena u ligaturi. Zahvaljujući tome, dva slova na natpisu s Bljušćevice, od kojih je očuvan samo vršak, prepoznajemo kao SA. Na oba natpisa možda je, tako, zapisana riječ koja počinje sa SA, odnosno SAL. No, na natpisu s Bljušćevice, budući da identifikacija zbog oštećenja nije sigurna, možda je bilo uklesano slovo C, a ne S, pa bi to bila skraćenica za riječ koja počinje sa CA. Izdvojena točkama, na natpisu iz Blizne čita se skraćenica u ligaturi TE. Slovo T je izdvojeno na natpisu s Bljušćevice. To bi bio zajednički dio znakova (skraćenica) na ta dva natpisa.

Na natpisu s Bljušćevice tekst počinje s dvije skraćenice: F i N. Iza F je točka, po čemu je očigledno da je riječ o posebnoj skraćenici. Budući da iza N nema nastavka, očigledno je da je i to slovo skraćenica. Na oba natpisa točke su znak skraćivanja, ali i razdvajanja (primjerice, između EX i D).

Na terminacijskim natpisima iz vremena namjesnika Dolabele *formula ex decreto*, odnosno *ex conventionione* nalazi se na početku teksta, što nije slučaj kod dva natpisa iz Trogirske zagore. Ostaje stoga da se riješi prvi dio teksta koji nije strukturiran na uobičajeni način. Na natpisima što se odnose na razgraničavanja obično se čitaju imena plemenskih skupina koje se razdvajaju, pa se javlja izraz "između" (*inter*).<sup>7</sup> Ne spominje se razgraničavanje između središta susjednih bratstava ili manjih plemenskih skupina. Izgleda da je riječ o određivanju granica područja jednog naselja, središta tamošnjeg pučanstva, njegove zajednice, općine. Svi terminacijski natpisi ne spominju uvijek razgraničavanje među susjedima; ima slučajeva kada se označava granica jednog područja, primjerice na natpisu na stijeni nedaleko Karina, koji obilježava među Nedita: *finis Nediti(nus)*.<sup>8</sup>

Ključ za čitanje ovih natpisa možda se nalazi u skraćenici TA iz Blizne, odnosno TAR s Bljušćevice. Ne odnosi li se to možda na kastel Tarionu koju spominje Plinije (Nat. hist. III, 141), i to u prostornom intervalu između Skardone i Tragurija: *Tariorum antiqua regio et castellum Tariona*?

Slovo (skraćenica) F s natpisa iz Blizne moglo bi se čitati kao *finis (fines)*. Slovo (skraćenica) N s natpisa s Bljušćevice moglo bi se razriješiti kao *novus*.<sup>9</sup>

Skraćenica T s natpisa s Bljušćevice, odnosno TE u ligaturi s natpisa iz Blizne, valjda označava *territorium*, iako T može označavati i *terminus* — po-

<sup>7</sup> WILKES 1974, u svojoj iscrpnoj studiji između donosi kazalo svih imena i pojmova s terminacijskih natpisa (268-271).

<sup>8</sup> WILKES 1974, 260.

<sup>9</sup> CAGNAT 1914, 400. Donosi se i niz formula s terminacijskih natpisa (241-244).

jam koji se često javlja na terminacijskim natpisima. SA s natpisa s Bljušćevice, odnosno SAL iz Blizne možda su skraćeni za riječ *saltus*. Dakako, moguća su i drugačija razrješavanja te skraćeni, pa bi se moglo pomisliti na Salonu ili možda na Salviju, odnosno na njene žitelje Salvijate, no ta su se naselja nalazila daleko odavde. Nije moguća ni kombinacija s *castellum Salthua*, jer se to plemensko središte nalazilo u južnom Iliriku.<sup>10</sup>

Ukoliko je na natpisu s Bljušćevice bilo zapisano CA a ne SA, onda na tome natpisu i slovo T ima drugačije značenje. Stoga bismo taj oštećeni dio natpisa s Bljušćevice mogli protumačiti kao CA(S)T u značenju *castellum*, što izgleda malo vjerojatnim.

Evo pokušaja čitanja tih natpisa:

Natpis s Bljušćevice:

*F(inis) N(ovus) SA(ltus) T(erritori) TAR(ionae) EX DE(creto) P(ubli) COR(neli) DOL(abellae)*

ili:

*F(inis) N(ovus) CA[S]T(elli) TAR(ionae) EX DE(creto) P(ubli) COR(neli) DOL(abellae)*

Natpis iz Blizne:

*SAL(tus) TE(rritorii) TAR(ionae) EX D(ecreto) DOL(abellae) LEG(ati)*

Ukoliko je to tumačenje točno, ta dva natpisa odnosila bi se na razgraničavanje područja kastela Tarione, točnije njegova saltusa. Riječ *saltus* ima niz značenja, poput gorske šume, šikare, planine, brda, pašnjaka.<sup>11</sup> U ovome slučaju najprimjerenije je pomisliti na zajedničko područje svih Tariota. Livade koje su pripadale XI. legiji i šuma (hrastik) Flavija Marcijana spominju se, primjerice, na natpisu iz Kosova polja (Knin).<sup>12</sup> Ondje je nađen još jedan međašni natpis koji je označavao granice livade u vlasništvu XI. legije, utaborene u nedalekom Burnumu: *T(erminus) PRA(ti) / LEG(ionis) / XI C(laudiae) P(iae) F(idelis)*.<sup>13</sup>

Na starom teritoriju Tariota, parafrazirajmo Plinija (*antiqua regio*), po svoj su se prilici granice poremetile, budući da je morala posredovati rimska vlast. Nesporazumi se nisu dali riješiti nagodbom (*secundum conventionem*), kako se to, primjerice, čita na međašnom natpisu koji je razgraničavao stanov-

<sup>10</sup> RENDIĆ-MIOČEVIĆ 1989a, 443. O Saltui, Salonijani i Salviji, s popisom izvora i literature: MAYER 1957, 292-293.

<sup>11</sup> FORCELLINI 1831, 27. Za evoluciju ovog pojma: DAREMBERG – SAGLIO 1904 (vol. 3), 958.

<sup>12</sup> CIL III 13250; WILKES 1974, 264.

<sup>13</sup> ZANINOVIĆ 1985, 63.

nike Ansija od Korinjana.<sup>14</sup> Iako se spominje namjesnik, ne pristoji se da on obavlja razgraničavanje. U njegovo ime to su radili legijski časnici, opuno-moćene osobe s funkcijom arbitra (*iudices*), koji se i spominju na pojedinim terminacijskim natpisima, s točno naznačenim činovima.<sup>15</sup> Tako je i ova dva natpisa, po svoj prilici, po nalogu nepoznatog rimskog satnika ispisala ruka nevještog klesara.

O pomacima granica koji su, dakako, morali izazvati sukobe, govorila bi i skraćenica N u pretpostavljenom značenju *novus*. Pomicanje granica nije baš bilo preporučljivo. Biblijska izreka upozorava: "Ne pomiči prastare međe" (Izr 23, 10). Stare granice treba potvrđivati, a međaše pak obnavljati, što se spominje i na pojedinim natpisima iz rimske Dalmacije — primjerice, na natpisu iz Kosijereva (kod Nikšića u Crnoj Gori).<sup>16</sup> Pizon, namjesnik cara Tiberija, potvrdio je prije utvrđene međe između Pituntina i Narestina, kako se čita na natpisu iz Dubrave u Poljicima.<sup>17</sup> Nove granice Tarione valjda bi bile moguće, jer Plinije spominje staro područje koje pripada Tariotama (*antiqua regio*). Ako se naglašava staro područje, onda vjerojatno postoji i ono novo, ili barem prošireno, što nije nemoguće s obzirom na nemirnu narav pokretljivih ilirskih pastira i njihove stalne međusobne okršaje. Poznatu vijest kod Strabona (VII,315) o Delmatima koji svake osme godine dijele zemlje M. Suić tumači kao podjelu pašnjaka, pa kao daleku analogiju spominje odredbe iz srednjovjekovnog statuta grada Paga kojim je također bilo određeno da se svake osme godine ždrijebom podijele pašnjaci.<sup>18</sup>

Bilo je niz prijedloga u svezi s ubikacijom Tarione. Humanist Juraj Šišgorić u 15. stoljeću smješta Tarionu na šibensko područje.<sup>19</sup> Stariji pisci smještali su Tarionu u sam Šibenik, na mjesto glavne utvrde Sv. Ane,<sup>20</sup> pa je tako i šibenski biskup A. G. Fosco smatrao da su *Sicum*, *Tariona* i *Sibenicum* isti *situs*.<sup>21</sup>

<sup>14</sup> SUIĆ 1981, 239; WILKES 1974, 262.

<sup>15</sup> WILKES 1974, *passim*.

<sup>16</sup> WILKES 1974, 266-267.

<sup>17</sup> CIL III 12794; WILKES 1974, 266.

<sup>18</sup> SUIĆ 1967, 103-104.

<sup>19</sup> ŠIŠGORIĆ 1981, 41: "utvrda Tariona, gdje sada na vrhu stoji crkva sv. Ivana Krstitelja." Tu su crkvu pokušavali izjednačiti sa crkvom Sv. Ivana de Tyro, čije bi se ruševine nalazile na brdu nedaleko sela Vrpolja, prema Grebaštnici; usp. STOŠIĆ, 1941, 253-254, s pregledom različitih mišljenja. JELIĆ 1913-1918, 229 (bilj. 14), 233, 239, Tarionu smješta na područje Grebaštnice. Smatra da je Tariona istovjetna Tabiji (Tambiji) koju u prostornom razmaku Tragurij — Skardona spominju geograf iz Ravenne i Guido. Upozorava na srodnost toponima Tartar (brdo kod Šibenika, kota 496) s toponimom Tariona.

<sup>20</sup> KAER 1911, 6-7.

<sup>21</sup> FOSCO 1926, 14; KRAVAR 1976, 63-64.



Ivan Lučić izrazio je sumnju u postojanje Tarione i Tariota, budući da ih, osim Plinija, nitko drugi ne spominje. Stoga je iznio mogućnost da je riječ o pogrešci prepisivača, te da bi se to odnosilo na Autarijate, odnosno na Naronu, a ne na Tarionu.<sup>22</sup>

Drugi autori ne dovode u sumnju postojanje Tarione i njenih žitelja Tariota, već je prepoznaju kao ilirski,<sup>23</sup> čak točnije, kao liburnski toponim kojemu je, primjerice, srodan toponim *Tarsatica*.<sup>24</sup> Veze s Liburnima ne bi bile nemoguće, jer je rijeka Krka (otprilike 25 km zapadnije) razmjerno blizu, dakle, blizu je povijesna granica Liburna. Možda bi takav kontekst pomogao tumačenju Plinijeva spomena *antiqua regio*, a time i objašnjavanju samoga čina razgraničavanja, te (ako je natpis točno pročitano) i tumačenju spomena novih granica. Vrijedi u ovome kontekstu ponovo citirati Plinija: *Liburniae finis et initium Dalmatiae Scardona in amne eo XII passuum a mari. Dein Tariotarum antiqua regio*. Radi se, dakle, o pograničnom, što znači o nesigurnom području.

Pokušavali smo tražiti Tarionu na brdu Otara (Otarina) kod Rastovca (kota 336), privučeni nazivom koji podsjeća na Tarionu. No, na tome brdu nismo mogli otkriti tragove kakve značajnije gradine. To je brdo, po svoj prilici, dobilo ime po stijeni oblika gljive, koji podsjeća na oltar. Stijena je kasnije dograđivana, posluživši kao temelj za bunju, u čijoj se blizini nalazi bunar.

Ostaje otvorenim pitanje smještaja Tarione. Treba je, dakle, tražiti nedaleko ta dva natpisa iz Trogirske zagore. Međašni natpisi iz Liburnije, kao i sama mreža tamošnjih naselja, upućuju na raspon od preko 10 km između pojedinih plemenskih, odnosno bratstvenih središta.<sup>25</sup>

Potraga za Tarionom nije završena. Ova dva natpisa samo su naznake. Plinije nakon Tarione spominje Diomedov rt (*promuntorium Diomedis*), dakle današnji rt Ploča.<sup>26</sup> Tariona bi se, stoga, nalazila sjeverno od toga rta, u zaleđu, negdje u blizini davnog puta Skardona — Tragurij koji nije išao uz more.<sup>27</sup> Sve smo bliže cilju. Treba je tražiti na ovome dijelu Hilejskog poluo-

22 LUČIĆ 1986, 161.

23 KRAHE 1925, 38, uz Tarionu nabroja sljedeće toponime: *Tara, Tarneum, Tarsatica*. MAYER 1957, 328-329, donosi popis sličnih geografskih i osobnih imena: *Tara, Tarellius, Tarius, Tarneum, Taronius, Tarsatica* ...

24 WILKES 1969, 330-331, navodi srodnost toponima *Tariona* s imenom liburnske obitelji *Tarii* od kojih je *L. Tarius Rufus* postao čak senatorom.

25 SUIĆ 1981, 231.

26 Za opis ovoga rta: LUČIĆ 1986, 199-201; NOVAK 1915, 36.

27 Magistralna cesta uz istočnu jadransku obalu velikim dijelom nije išla tik uz obalu, već kraćim putem, iza priobalnih brda i planina. Tako je i vicinalni put Skardona — Tragurij išao iza obalne crte, kraćom trasom iza brdskog lanca Boraja — Vilaja, kuda i danas prolazi put kroz Zagoru koji spaja Trogir i Šibenik; ABRAMIĆ 1926-1927, 152, karta III; JELIĆ 1913-1918, 237-239.

toka na kojemu je, prema Pseudo Skimnu, bilo čak petnaest “gradova”.<sup>28</sup> Pod gradovima treba, dakako, podrazumijevati gradinska naselja; među njima Tariona mora da je bila najvažnija. Najistaknutije ovdašnje gradine su Grad (kota 677) i Kraljeva oграда. One nadgledaju prijevom koji između Boraje i Vilaje spaja dvije sinklinale — polja sela Blizne i Ljubitovice.<sup>29</sup> Sam status kastela davao je Tarioni značaj središnjeg naselja. Analogije radi, evo Livijevog navoda o jednom ligurskom kastelu: *castellum quod caput eius regionis erat, viculos circumiectos*.<sup>30</sup>

Namjesnik Dolabela, koji je upravljao u doba careva Augusta i Tiberija (od 14. do 20. godine), dakle, nakon konačnog smirivanja provincije Ilirika (Dalmacije), veoma je značajna osoba u povijesti antičke Dalmacije. Po snažnoj i sadržajnoj aktivnosti može ga se usporediti s maršalom Marmontom koji je živio osamnaest stoljeća kasnije. Dolabelino je ime uklesano na poznatim natpisima nekoć ugrađenim u zvonik splitske stolnice, na kojima se spominju ceste sagrađene u Dolabelino doba. Spominje se i na brojnim natpisima, od sjeverne Dalmacije do Cavtata (Epidaura) na jugu.<sup>31</sup> Jedan salonitanski natpis spominje kartu (mapu) (*forma Dolabelliana*) koju je ovaj poduzetni namjesnik dao izraditi.<sup>32</sup> U doba Dolabele, prvog carskog namjesnika u Dalmaciji (u to vrijeme naziv Dalmacija potisnuo je stari naziv Ilirik), naveliko su se sređivale prilike: određivale su se granice i nadležnosti među pojedinim plemenskim skupinama. Većina terminacijskih natpisa, ne samo onih povezanih s namjesnikom Dolabelom, već i s drugim namjesnicima, nastala je tijekom prve polovice 1. stoljeća, dakle u doba kada se u pacificiranoj provinciji učvršćuje nova vlast.

Označavanje svoga područja, određivanje nadležnosti nad njime, općenito teritorijalnost, etološki je fenomen svojstven i ljudima i životinjama. S ova dva trogirski natpisa fundus terminacijskih natpisa s područja rimske Dalmacije povećao se na tridesetak. Razgraničavale su se seoske općine, najviše na području Liburnije. Očuvano je tako više natpisa kojima se *Neditae* razdvajaju od svojih susjeda, posebice od Korinjana.<sup>33</sup> Terminacijski natpis nađen nedaleko Vrlike u srednjoj Dalmaciji svjedoči o razdvajanju skupina Barizanita od Lizavijata koje su držale okolno područje uz gornji tok rijeke Cetine.<sup>34</sup>

<sup>28</sup> SUIĆ 1955, 157.

<sup>29</sup> JELIĆ 1913-1918, 239.

<sup>30</sup> Navedeno ime prema SERENI 1955, 385.

<sup>31</sup> O Dolabeli: NOVAK 1965, 108; WILKES 1969, 82.

<sup>32</sup> SUIĆ 1976, 14, 58; WILKES 1969, 268.

<sup>33</sup> SUIĆ 1981, 243, bilj. 184; WILKES 1969, 259, 260.

<sup>34</sup> GABRIČEVIĆ 1953, 105.

Epigrafički fundus rimske Dalmacije sadrži i niz natpisa koji se odnose na obilježavanje osobnog vlasništva. Privatni posjed obilježio je već jedan grčki natpis iz Staroga Grada na Hvaru.<sup>35</sup> Dva natpisa koja spominju ograđeno privatno zemljište omogućavaju da se odredi širenje Salone na račun okolnih polja.<sup>36</sup> U Podstrani u Poljicima nađen je stupić međaš, između centurija u ageru.<sup>37</sup>

Naravno, međaši su svetinje — Rimljani poznaju i božanstvo zvano Terminus koje čuva nepovredivost međa.<sup>38</sup> Iz Salone je tako poznat oltar-međaš s likom Herakla.<sup>39</sup>

Granice općenito, a pogotovu u pretpovijesno i protopovijesno doba, idu najčešće po prirodnim istakama, nadovezuju se na istaknute točke u prostoru, prate vododjelnice, tako da se semiotika natpisa nastavlja na sam duktus krajolika. Agenije Urbik je, raspravljajući o teritorijima i biljezima, spominjao ispisano kamenje, tokove rijeka, kamene žrtvenike.<sup>40</sup> Pauzanija je u svojem opisu Helade spomenuo razmeđe u Arkadiji, pa tako i takozvani Nasip koji je razdvajao Megalopol od Tegeje i Palantija (VIII, 44); okrugli žrtvenik na cesti označavao je granicu između Mantineje i Tegeje (VIII, 11); po gori, kao kod nas po Bljušćevici, idu granice između Orhomena, Feneja i Kafije (VIII, 13); preko gore išle su i granice između Argivaca i Mantinejaca (VIII, 6). Spomenuti Nasip iz Arkadije kao daleku analogiju priziva suhozid u koji je bio ugrađen Dolabelin terminacijski natpis iz Jablanca na Velebitu, a kojim su se razgraničavali Begi i Ortoplini.<sup>41</sup>

Neki od terminacijskih natpisa iz rimskoga doba bili su uklesani u živoj stijeni, neki na posebnim pločama, a neki pak na stupovima. Dva trogirski natpisa odskaču po iznimno velikoj dužini plohe na kojoj je ispisan tekst s velikim, no nespretno i nesigurno uklesanim slovima.

I u srednjem vijeku i kasnije, upozorio je M. Suić, kao oznake se koriste i poneki stupovi (po svojoj prilici još antički); zadržavaju se pojedini potezi prastarih granica, a u srednjovjekovnim ispravama nastavljaju se i antički izrazi povezani s razgraničavanjem.<sup>42</sup> Do u mletačko doba, trogirsko i splitsko po-

<sup>35</sup> BRUNŠMID 1893, 20.

<sup>36</sup> GABRIČEVIĆ 1952, 155.

<sup>37</sup> SUIĆ 1955a, 19; SUIĆ 1956b, 8.

<sup>38</sup> DAREMBERG — SAGLIO 1904 (vol. 9), 123-124 (s. v. *Terminus, Terminalia*).

<sup>39</sup> CIL III 14239; WILKES 1969, 265, sl. 6, t. III, 7.

<sup>40</sup> SUIĆ 1976, 295.

<sup>41</sup> Usp. bilj. 5. Suhozidni bedemi na pristupima Sinjskom polju, Mojanka te Prizid kod Vojnića (Turjak), osim fortifikacijskog, možda su imali i terminacijski karakter: BRITVIĆ 1971, 27-37.

<sup>42</sup> SUIĆ 1956, 15-16; BABIĆ 1984, 91-93. Godine 1191., prilikom reambulacije granica između sela Smokvice i Labina na trogirskom području, spominju se različiti biljezi. Tom prigodom otkriven je i svojevrsni "arheološki nalaz" — prastari biljeg zvan Vranova noga: *antiquissimus signum sub terra discoperuit, quod slawvonice Vranova noga, latine dicitur pes carnicis*; Codex diplomaticus II, 250.

dručje razdvajali su stupići u Kaštelanskom polju i na nasuprotnom otoku Čiovu.<sup>43</sup> U srednjovjekovnim reambulacijama spominju se prirodne istake poput hridina što strše iz zemlje, stabla, ali i oznake poput slova, reljefa i kovinskih prstenova. Neke granice su prastare i za njih je osobito pogodan Braudelov pojam dugoga trajanja.

Prilikom razgraničavanja nastaju i semantički pomaci; u tursko-mletačkim razgraničavanjima još se spominju gomile od kojih su neke, bez sumnje, zapravo bile pretpovijesni sepulkralno-kultni spomenici.<sup>44</sup> Kneževa gomila, velika pretpovijesna gomila u Planom kod Trogira, spominje se u Trogirskom statutu kao međaš, a za posljednjega rata bila je jednom od oznaka uz granicu između Italije i Nezavisne Države Hrvatske.<sup>45</sup>

Podrazumijeva se da su i sporovi oko međaša neprekidni. Oduvijek se zbog granica svađaju, sukobljavaju i ratuju pučanstva, naselja i pojedinci.<sup>46</sup> Prijepori Tariota sa susjedima prouzročili su zastalno i podizanje ova dva rimska terminacijska natpisa iz Trogirske zagore.

<sup>43</sup> OMAŠIĆ 1978, 97; OMAŠIĆ 1987, 185. U rukopisu je ostao članak M. Abramića o trogirsko-splitskim međašima na Čiovu; rukopis će uskoro objaviti A. Duplančić. Usp. MARUŠIĆ 1980, 61.

<sup>44</sup> BABIĆ 1984, 38.

<sup>45</sup> BABIĆ 1984, 182.

<sup>46</sup> Važan izvor zarade za odvjetnike iz dalmatinskih gradova bile su parnice zbog pomicanja ili nepriznavanja međaša između pojedinaca ili zaselaka. Šezdesetih godina prošloga stoljeća, njemački putopisac Heinrich Noe sa sjevernjačkom je racionalnošću ironično opisao parnicu zbog međaša između Zagoraca, pred pretorom (sucem) u Splitu; PEDERIN 1989, 270.

LITERATURA

- ABRAMIĆ 1926-1927 M. Abramić, O novim miljokazima i rimskim cestama Dalmacije, VAHD, 49, 139-155.
- BABIĆ 1984 I. Babić, Prostor između Trogira i Splita (Trogir).
- BRITVIĆ 1971 J. Britvić, Neka topografsko-povijesna pitanja s teritorija Delmata, VAHD, 65-67 (1963-1965), 27-37.
- BRUNŠMID 1893 J. Brunšmid, Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens (Wien).
- BURIĆ 1988 T. Burić, Srednjovjekovni spomenici villae de Blisoy, SHP, ser. III, sv. 17, 75-86.
- CAGNAT 1914 R. Cagnat, Cours d'épigraphie latine (Paris).
- CODEX DIPLOMATICUS II T. Smičiklas, Codex diplomaticus, II, 1904 (Zagreb).
- DAREMBERG — SAGLIO 1904 Ch. Daremberg — M. E. Saglio, Dictionnaire des antiquités grecques et romaines (Paris).
- FOSCO 1926 A. G. Fosco, L'origine fenicia e pelasga dei nomi geografici delle località della Dalmazia, Archivio storico per la Dalmazia, I/1, 3.
- FORCELLINI 1831 E. Forcellini, Lexicon totius latinitatis, tom IV (Pavii).
- GABRIČEVIĆ 1952 B. Gabričević, Dva priloga poznavanju urbanističkog razvoja antike Salone, VAHD, 53, (1950-1951), 155-166.
- GABRIČEVIĆ 1953 B. Gabričević, Dvije ilirske općine s područja Vrlike, VAHD, 55, 103-119.
- JELIĆ 1913-1918 L. Jelić, Die Halbinsel Bosoljina, Jahrbuch für Altertumskunde, Band VII, Heft 4 (Wien).
- KAER 1911 P. Kaer, Povijesne crtcice grada Šibenika i njegove okolice, I (Šibenik).
- KRAHE 1925 H. Krahe, Die alten balkanillyrischen Namen (Heidelberg).
- KRAVAR 1976 M. Kravar, O imenu grada Šibenika, Šibenik, Spomen-zbornik o 900. obljetnici (Šibenik).
- LUČIĆ 1986 I. Lučić, O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske, Latina et Graeca, knj. 7 (Zagreb).
- MARUŠIĆ 1980 J. Marušić, Kamen s međašnim oznakama feudalnog posjeda splitske nadbiskupije iz godine 1397. u poljičkom selu Srinjinu, PPUD, 22 (Fiskovićev zbornik, II), 61-67.
- MAYER 1957 A. Mayer, Die Sprache der alten Illyrier, Band I (Wien).
- NOVAK 1915 G. Novak, Topografija i etnografija rimske provincije Dalmacije, BD 38, Supplementum.
- NOVAK 1965 G. Novak, Quaestiones Epidauritanae, RJAZU, 339, 97-140.
- OMAŠIĆ 1978 V. Omašić, Topografija Kaštelanskog polja (Split).

- OMASIĆ 1987 V. Omašić, Govor prigodom postavljanja stupa pod Ostrogom, Kaštelanski zbornik (Kaštela).
- PEDERIN 1989 I. Pederin, Njemački putopisi po Dalmaciji (Split).
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ 1989 D. Rendić-Miočević, Novi Dolabelin terminacijski natpis iz Jablanca, Iliri i antički svijet 449-458 (Split).
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ 1989a D. Rendić-Miočević, Primjeri kontinuiteta predantičkih ilirskih naselja u rimsko doba, Iliri i antički svijet 441-447 (Split).
- SERENI 1955 E. Sereni, Comunità rurali nell'Italia antica (Roma).
- SERENI 1976 E. Sereni, Storia del paesaggio agrario italiano. Il paesaggio silvo-pastorale del "saltus" (Bari).
- STOŠIĆ 1941 K. Stošić, Sela šibenskog kotara (Šibenik).
- SUIĆ 1955 M. Suić, Istočna jadranska obala u Pseudo Skilakovom Periplusu, RJAZU, 306, 121-185.
- SUIĆ 1955a M. Suić, Limitacija agera rimskih kolonija na istočnoj jadranskoj obali, ZIHNZd, 1-36.
- SUIĆ 1956b M. Suić, Ostaci limitacije naših primorskih gradova u ranom srednjem vijeku, SHP, ser. III, sv. 5, 7-19.
- SUIĆ 1967 M. Suić, Nekoliko etnoloških podataka o antičkim Ilirima u djelima grčkih i rimskih pisaca, Simpozijum o Ilirima u antičko doba, Posebna izdanja CBI, 5/2, 99-110.
- SUIĆ 1976 M. Suić, Antički grad na istočnom Jadranu (Zagreb).
- SUIĆ 1981 M. Suić, Zadar u starom vijeku (Zadar).
- ŠIŠGORIĆ 1941 J. Šišgorić šibenčanin, O smještaju Ilirije i o gradu Šibeniku (Šibenik).
- WILKES 1969 J. J. Wilkes, Dalmatia (London).
- WILKES 1974 J. J. Wilkes, Boundary stones in Roman Dalmatia, I. The Inscriptions, AV, 25, 258-274.
- ZANINOVIĆ 1985 M. Zaninović, Prata legionis u Kosovom polju kraj Knina s osvrtom na teritorij Tilurija, OA, 10, 63-79.

### Summary

#### TWO BOUNDARY INSCRIPTIONS OF THE LEGATE *PUBLIUS CORNELIUS DOLABELLA* IN THE HINTERLAND OF TROGIR (TROGIRSKA ZAGORA)

In this paper two boundary inscriptions from the hinterland of Trogir (Trogirska zagora), carved into rock by order of the imperial legate *Publius Cornelius Dolabella*, are discussed. It appears that in them a mention of the *castellum Tariona*, known from the literary sources (Pliny, Nat. hist. III, 141), but otherwise not identified archaeologically, has been made. One of the inscriptions is carved on the ridge of a Bljušćevica-Straža hill

near the village of Rastovac, and the other is cut into rock not far from the village of Blizna Gornja to the west of the cemetery church of St. Mary. Most likely these inscriptions refer to the setting of the boundaries of a single settlement, and not to the territorial division between two communities, as is otherwise typical of boundary stones.

On the basis of the two suggested interpretations (readings) the author believes that the two inscriptions refer to the delimitation of a single territory: *castellum Tariona*, mentioned by Pliny, but not located till now. Resolving of the two inscriptions from the hinterland of Trogir thus appears to figure as a clue to the location of Tariona within this region.

Translated by: Branka Migotti

TWO BOUNDARY INSCRIPTIONS OF THE FRONTIER OF  
CORNELIUS DOLABELLA IN THE HINTERLAND OF TROGIR  
(DUBROVNIČKA ŽUPANIJA)

In this paper two boundary inscriptions from the hinterland of Trogir (Dalmatian Croatia) are treated into rock by order of the imperial legate Lucius Cornelius Dolabella, the deceased. It appears that in their mention of the deceased, Tariona, known from the literary sources (Pliny, Strabo, etc.), but otherwise not identified, archaeological and topographical data of the inscription is correct on the right of a Dalmatian river hill